

дзела «Дзеяслоў» паўстаў шэраг спрэч-ных пытанняў. У другім выданні гэты аб'ёмны раздзел перапрацаваны ў цэ-лым, а некаторыя яго параграфы — да-волі істотна. «Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі» — матэрыял, якога не бы-ло ў першым выданні. Неабходнасць яго ўвядзення выклікана тым, што ад'ектывацыя — жывая і прадуктыўная з'ява ў сучаснай беларускай мове. Дзе-епрыметнікі цяперашняга часу з суфікса-мі -уч-(-юч-), -ач-(-яч-), -ем-, -ім- сёння ўжываюцца пераважна як прыметнікі. З'ява ад'ектывацыі назіраецца і ў іншых дзеепрыметніках. Унесены псабходныя ўдакладненні і напраўкі і ў іншыя раз-дзелы.

Кожны вучэбны дапаможнік павінен не толькі вучыць, але і выходзіць. Пры дапрацоўцы дапаможніка аўтары пакла-паціліся пра паляпшэнне і ўзбагачэнне ілюстрацыйнага матэрыялу, пра яго вы-хаваўчую вартасць. Рупліва падабра-ныя сказы не толькі раскрываюць зна-чэнне граматычных катэгорый, але і са-дзеінічаюць (што не менш важна) вы-хаванню ў студэнтаў эстэтычнага густу да мастацкага слова.

Кнігі будучы карыстацца не толькі студэнтамі, але і настаўнікамі, журналістамі, яна будзе карыснай усім, хто вывучае беларускую мову.

Т. М. Трыпуціна,

І. М. Шчарбакова

Лірыка беларускага вяселля. (Укладанне і рэдакцыя Н. С. Гілевіча.— Мінск: Вы-шэйшая школа. 1979.—655 с.

У зборніку «Лірыка беларускага вя-селля» укладальнік Н. С. Гілевіч змяс-ціў звыш 1750 тэкстаў, запісаных сту-дэнтамі філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна за апошнія 17 гадоў. У свой час Е. Р. Раманаў адзначаў, што «кожнае народнае вяселле ёсць свое-асаблівае опера». У прадмове да збор-ніка Н. С. Гілевіч піша: «Калі б у бе-ларускім песенным фальклоры не было нічога іншага, апрача вясельных песень, і тады б былі ўсе падставы сказаць, што ён належыць да ліку самых ба-гатых у свеце».

Кніга адкрываецца цікавым уступным артыкулам укладальніка. Напісаны ён з вялікім запалам, шчыра, з душой. У ім даецца гісторыя збірання вясель-ных песень і іх месца ў беларускім фальклоры, паказваюцца прычыны рас-пада вясельнага абрада, маральна-вы-хаваўчае і эстэтычнае значэнне вясель-най лірыкі. Такім чынам, артыкул уяў-ляе сабой невялікае даследаванне вя-сельнай песні. Паэт і вучоны Н. С. Гі-левіч паставіў мэтай «паказаць змяс-тоўнасць і паэтычнае характэрнае беларус-кай вясельнай лірыкі»; дакладней, па-знаёміць чытача з вясельнай класікай. Менавіта гэты прынцып і вытрыманы на працягу ўсяго зборніка. У той жа час тэксты песень не пазбаўлены прыклад-нога значэння для вясельнага рытуалу і гістарычнай і рэгіянальнай «прапіс-кі», а таму не толькі літаратары, фаль-

кларысты, але і мовазнаўцы і этнографы могуць шырока выкарыстоўваць гэтыя фальклорныя творы ў сваёй навуковай дзейнасці. Тлумачэнне незразумелых слоў можна знайсці ў канцы кнігі ў слоўніку, які склала кандыдат філала-гічных навук Н. І. Гілевіч. Змест-пака-зальнік з'яўляецца сапраўдным навуко-вым пашпартам кожнай песні: на якім этапе вяселля выконваецца твор, хто запісаў і ад каго, узрост спявачкі і мес-ца бытавання (вёска, раён або горад). Прагляд зместа-паказальніка дае магчы-масць сцвярджаць, што вясельныя пес-ні трапілі ў зборнік пераважна з Мін-шчыны і Віцебшчыны, а другія воблас-ці рэспублікі прадстаўлены менш.

Зборнік складзены па этнаграфічна-тэматычнаму прынцыпу класіфікацыі, што найбольш адпавядае пастаўленай задачы. Спачатку размеркаванне песень ідзе па вясельнаму этапу (у які час вя-селля спяваюць), а затым — каму спя-ваюць. У парушэнне прынцыпу класі-фікацыі абасоблена падгрупа «Насмеш-лівыя песні», але гэта ніколі не зні-жае вартасці кнігі, а хутчэй наадварот. На нашу думку, тыя нешматлікія гала-шэнні, якія трапілі ў кнігу разам з пес-нямі без аніякіх паметаў і адзнак — адзіны пралікаў складальніка, бо іх мо-жа вызначыць толькі вопытны фаль-кларыст.

Кніга ў многім адлюстроўвае сучас-ны стан беларускай вясельнай паэзіі. Амаль усе сюжэты вясельных песень, што былі надрукаваны этнографамі ў XIX і пачатку XX стагоддзяў, захавалі-ся, але тэкст некаторых песень спра-ціўся, скараціўся, забыўся, шмат чаго ўжо страчана. Так, песня «Наехаў су-жацька сам-дзясят» (с. 315) нам зда-ецца «падчасаным абломкам» песні «Зві-нела камора, звінела», што занатавана ў пачатку XIX стагоддзя ў Гаенскай па-рафіі Барысаўскага павета. Песні адно-сяцца да ўсіх момантаў вяселля, нават да «калінак», якія складальнік не вылу-чае, якія далёка не ўсюды памятаюць нават старажылы. Новым у зборніку з'яўляецца тое, што сюды ўключаны песні «Да сватання», гэта значыць, тыя песні, што папярэднічалі самаму сва-танню, але сваім зместам садзейнічалі яму. Раней фалькларысты не адносілі іх да вясельных, а да іншых цыклаў. Н. С. Гілевіч аб'ядноўвае іх з другімі групамі перадвясельных песень у адзін аддзел: «Да сватання. Сватанне. Зару-чыны».

Афармленне гэтага выдання вясель-най класікі (мастак В. М. Валянцініч) магло быць больш жывым і радасным: чорныя вэлюм і вянок, чорныя кветкі і вясельныя атрыбуты — усё гэта робіць кнігу маркотна-жалобнай. Ранейшыя кнігі Н. С. Гілевіча «Песні народных свят і абрадаў», «Лірычныя песні» вы-дадзены ў больш жывых і радасных ко-лерах.

Кожны новы зборнік, складзены Н. С. Гілевічам, — важная падзея ў культур-ным жыцці беларускага народа. Трэба мець добры густ і высокае паэтычнае пачуццё, каб сярод незлічонага мора

паэзіі выбраць самыя мастацкія, я ска-
заў бы, класічныя ўзоры, якія безу-
моўна будуць хваляваць людзей.

С. В. Барыс

И. Г. Милославский. **Вопросы сло-
вообразовательного синтеза.**— М: Изд-
во МГУ, 1980.—296 с.

Главная цель автора монографии — изложить основные идеи и методы словообразовательного синтеза, суть которого сводится к тому, чтобы, имея, например, индекс морфем русского языка с указанием их значений и возможных формальных преобразований, установить те правила, которые дадут возможность «во-первых, понимать членяемые русские слова и, во-вторых, образовывать новые слова от данных по заданному семантическому различию» (с. 4). В русле реализации основного замысла рассмотрен также целый комплекс других, не менее важных, вопросов русской дериватологии (значимость морфем, проблема морфемного шва, типы отношений между означаемым и означающим, омонимия и синонимия в словообразовании, взаимоотношение словообразовательного синтеза и анализа и многое другое). Задачи исследования, несомненно, масштабны. Решаются они на базе обширного и разнообразного фактического материала русского языка, что дает возможность автору убедительно обосновать свою концепцию и усилить степень достоверности выводов, изложенных в поглавных обобщениях и в заключении. Теоретические рассуждения исследователя опираются на обширную специальную литературу с учетом существующих концепций в советском и зарубежном языкознании.

В качестве практического следствия рецензируемой работы автор выдвигает необходимость составления толкового словаря морфем русского языка. По его мнению, для того чтобы осуществлять словообразовательный синтез морфем, т. е. получать значение слова из значений составляющих его морфем, необходимы словари двух типов: во-первых, морфемные словари, где бы помещены слова были расчленены на морфемы, и, во-вторых, словари, представляющие собой индексы морфем с указанием их значений и формальных вариантов. Поскольку же слово в целом, как правило, означает больше, чем простая сумма значений составляющих его морфем, для осуществления словообразовательного синтеза «необходимы еще индекс дополнительных «приращенных» значений и правила извлечения из этого индекса в каждом конкретном случае именно того элемента, который в этом случае необходим» (с. 8). Иначе говоря, толковый словарь морфем мог бы оказаться практически полезным, если бы в нем указывались не только словообразовательные значения представленных морфем, но также помещался бы для каждой морфемы полный набор возможных дополнительных значений, вносимых ею в слово, и приводились бы

правила появления этих значений в каждом конкретном случае, а также имелось бы указание на дистрибутивные возможности той или иной морфемы. Составление же такого словаря, необходимость в котором вряд ли подлежит сомнению, связано с предварительным решением ряда весьма сложных вопросов русской дериватологии (сложность определения круга возможных смысловых приращений, вносимых морфемой в слово, необходимость выявления типов взаимоотношения собственно словообразовательного значения с «приращенным», установление статуса разного рода структурных добавлений, обычно называемых интерфиксами, и т. д.). В монографии рассматриваются лишь возможности принципиального решения указанных вопросов и, следовательно, возможности составления толкового словаря морфем безотносительно к техническому приложению этих решений в каждом конкретном случае. Но и это имеет немаловажное значение для русской дериватологии, ибо без теоретического обоснования идей составления толкового словаря морфем вряд ли осуществима практическая реализация задуманного.

Монография И. Г. Милославского состоит из введения, трех глав и заключения. В первой главе (с. 23—126) раскрывается сущность определения значения слов по значению составляющих его морфем. Исходным здесь является положение автора о том, что вопросы словообразовательного синтеза могут решаться успешно лишь тогда, когда будут ясны результаты морфемного и словообразовательного анализа. А поэтому недвусмысленными должны быть принципы членности слов на морфемы. Как справедливо отмечает и автор, морфемный анализ является процедурой более сложной, чем словообразовательный анализ, так как предполагает не только установление связи между производным и производящим словом, а и выявление всех значимых элементов во всех имеющихся в языке словах. Осуществление же этого на практике является занятием весьма сложным и не всегда успешным. Исследователь встречается здесь со многими нерешенными вопросами морфемики, среди которых вопрос о статусе так называемых интерфиксов является, пожалуй, центральным. И. Г. Милославский излагает свое понимание интерфиксов, видя в них такие «значимые элементы структуры слова, которые избыточны, т. е. уже выражены другими значимыми элементами структуры слова» (с. 28). В связи с этим «в словаре, представляющем собой морфемное членение слов русского языка, целесообразно выделять только значимые элементы, полагая, однако, что морф — это кратчайшая по форме, вариативная значимая единица, способная не один раз в пределах слова выражать одно и то же номинативное содержание» (с. 28). Иначе говоря, представленные в морфемном словаре слова должны члениться на значи-